

Տասն և երեք տմիս միջոց կ'անցնի , տուններին մէկ հիւր կ'ին մը կուգայ . տակը բազմոց (միստէր) մը կը դնեն որ նստի . կնիքն ոտքին բազմոցին մէջէն կարծր բան մը կուգայ . այս ինչ է ըսե- լով կը տեսնէ որ մասնին ձեւ ունի . տանտէրը բազմոցը կը քակէ և կորսը ված մասնին մէջէն կը գտնէ կը հանէ : Ստանին կորսուած օրերը բուրդ լը- ւացեր և չորնալու համար պահանջ- ցին առաջը փռեր են . մասնին պա- հանոցէն բուրդին մէջ ինչալը չեն տե- սեր . և այս կերպով բազմոցին մէջ պահուեր է : Տղան կը հարցնեն թէ կանաչ գլխով տաճկին առասպելը ի՞նչ գտար . կը պատասխանէ . ձեր տուած նեղութենէն ազատելու համար այն սուտը հնարեցի :

— Չանաք քալէէն յուլիսի 25ին կը գրեն : Յուլիսի 19ին առտուանց մե- ծագոր տէրութեան Թիֆլիսի պահին անուն պատերազմական շոգենաւը որ գողե- րը զուսպ բռնելու համար ձերմակ ծո- վու կղզիներուն մէջերը կը պրտորտէր , քաղաքիս առաջը եկաւ երկաթ ձեռնոց : Գողի նաւու մը ետեւէ ինկեր էր այս նաւը , բայց յունաց տէրութեան եր- կիրներուն մօտ պատահած ըլլալուն հա- մար գողերը կարողացեր են յունաց նա- ւահանգիստներուն մէջը մտնելու և ազատելու :

Սիֆիլիսի պահին երկու օր Չանաք քա- լէի առաջ կենալէն ետքը նորէն ձամ- բայ ելաւ , նոյն նպատակաւ ձերմակ ծով պրտորտելու :

Այս օրերս յունաց վաճառականու- թեան նաւ մը , որ բրինձ բեռնաւ , րած ըլլալով իսթանբուլէն կուգար , և Կոստանդնուպոլսոյ մէջ վաճառակա- նի մը անուամբը խրկուած էր , Պոզըս- ատային առաջները ընկղմեցաւ : Ին- քինձը ծովու ջուրէն աւրուած ըլլալով հրապարակական աճուրդով (մէզադի սուլթանիով) ծախուեցաւ :

Սեծարգոյ Հասան պէյ գնդապետը Չանաք քալէի զինուորական հիւանդա- նոցի բժիշկներէն Պ. Պօլեաքօ բժիշկը հեան առնելով զօրք գրելու համար Պալքեթի գնաց :

— Միջոց տարի քանի մը խռովա- րարներ Սուսամ կղզիին մէջ ասդիս ան- գին պրտորտելով և կղզւոյն կառավա- րիչ անուանուած Պ. Քօնէմէնօսին հա- մար անպատեհ խօսքեր և զրպարտու- թիւններ տարածելով յայտնի է որ կղզ- զեցիները ինչպէս որք հանցելն , և մե- ծագոր տէրութիւնը ինչ պատրաստու- թիւններ տեսնելը հարկ սեպեց ասոնք զպելու համար : Թէ որ հնազանդելու չի փութային սուսամցիները նէ՝ իրենց համար շատ գէշ ըլլալէր անտարակոյս էր : Հնազանդեցան . և Պ. Քօնէմէ- նօսին խոհեմ և մարդասէր և խաղա- զարար կառավարութիւնը տեսնելով և վայելելով հաւիւրացան որ Պ. Քօնէմէ- նօս լըսածներուն նըման չէ . աղէկ մարդ է եղեր :

Խռովարարները ամբնալուսն տեղը խռովութիւն ձգելու կերպը փութած կ'երեւին . ձայն մը հրատարակած են որ Պ. Քօնէմէնօսը պիտի փոխուի . և տեղը այս ինչ մարդը պիտի գայ ըսե- լով անանկ մէկու մը անուն կուտան , որ կղզեցիները այն մարդը դաժան բռնա- ւոր մը կարծելով բնաւ չեն սիրեր : Յուլիսի 27ին Պ. Քօնէմէնօս փրիկի- րուած տեղը պրտորտելն իրէն Վա- թի քիւղին երեւելիները կուգան զին- քը կը գտնեն . և սրտերուն ցաւը կը յայանեն ասոր փոխուելուն վրայ . որ իրենց սիրելի եղած էր : Պ. Քօնէմէ- նօս էփ աղէկ կ'աշխատի ասոնք հա- մօտ ելու և հաւտացնելու որ լըսած- նին սուտ է . փոփոխուե ձայն չի կոչ :

— Յուլիսի 12ին Սաստիկն կը գը- րեն . գոհութիւն լստուծոյ . էփ աղէկ ժամանակ է որ գետնաշարժ չըլլար կոր , և վախերիս հանգարտեցաւ . լստ-

ուած տայ Սէրի ալ անանկ ըլլայ . գետնիւր հաստատութիւն գտնէ . որ օրը չորս կամ հինգ անգամ կը շարժի : Բանի մը օր կայ որ երկինքին երեսը կարմրագոյն բարակ գոլորշիքով պատա- ծի պէս էր . որ անձրեւախառն փոթու- րիկներու նշան բրնձուած են :

Մայիս կղզիէն յուլիսի 23ին գրուած թուղթ մը կը պատմէ , Վրչիպեղագեան կղզիներուն ընդհանուր կառավարիչ Բազուպ փաշայն Վրչիկի կուսակալ անուանելուն համար իրարմը երթալու ըլլալով , բարձրագոյն հրամանաւ կղզ- զւոյն ստորակարգեալ կառավարիչը (միւսիւրը) ընդհանուր կառավարու- թեան գործը պիտի անեն մինչև բարձ- րապատիւ խալիփաշային գալը , որուն Վրչիպեղագեան կղզիներուն ընդհանուր կուսակալ անուանվիլը Սաստիկ բը- նակիցները մեծ ուրախութեւ լեցուց :

Յուլիսի 15ին ցերեկին իրարու ե- տեւէ քանի մի անգամ գետնաշարժու- թեան բուսական սաստիկ ցնցումներ զգացին , վախերիս նորոգեցաւ , բայց նիւթական մնաս մը չեղաւ : Սէրիէն առած լուրերնուս նայելով՝ երկրաշար- ժը հոն քանի երթայ կը սաստիկանայ : Խալիքի կղզիէն առ այժմ երկրաշարժ է ազատ է :

— Էփիլալ ամսոյս առաջին օրը (յու- լիսի , 17) երբ որ տաճիկները պայրա- մին աղօթքը կրէին , Խարենէ քաղաքը սպտիկ գետնաշարժ մը եղեր է , բայց մնաս մը եղած չիմացան : Օրոստոս 1ին ալ իւր լեւիքի մէջ իր թուին կը- րակ ելելով 120 խանութ և 2 խան և բաղնիք մը այրեր է :

— Սայրաքաղաքիս տաճիկական ձեռ- քի հասարակութիւնը շէփալի Վին (օ- րոստոս 3) հրատարակած թերթին մէջ յուլ . 7ին Պալքեթիէն գրուած նամակէ մը առնելով յետագայ լուրը կուտայ :

«Տասն և երկու հոգի ձիաւոր և զինուորեալ հայապետ Վրանի կամ Իրանի լիւսնիայի գիւղացւոց հազուս- տով , և գլխավորին ալ Վաղրիայի զինուորի կերպարանքով . յուլիսի 26ին Սուսի երկիրը լեռները գտնուած քանի մը սակաւթիւն զօրացը վրայ կը յարձակին և ասոնք զէնքերնին ձեռ- քերնուն կ'առնեն : Հետեւեալ օրը Օրեզոն անուն վանքը կը կոխեն և մե- ջը ինչ կայ չկայ կը յափշտակեն . և այս յափշտակութեան գործը երեք ժամ կը քշէ . անկէց ետքը Հերմանդաւոր լեռները կը քաշուին : Սուսու պէյը այս բանս աւագրիական կայսերութե կողմէն Իրանի լիւսնիայի կուսակալ գը- րուած պաշտօնատարին կ'իմացնէ . և յիշեալ աւագրիներուն ձեռք անցնե- լուն վրայ երկու կողմէն ալ աշխարհու- թեամբ ջանք ընելով՝ սահմանապահ իշխանը մէկ ուրիշ պաշտօնատարին մը հետ պսոնք բնաւորուած կը յապաղը- նեն : Յոյս կայ որ շատ ժամանակ չան- ցած ասոնք ձեռք կ'անցնին » :

ԵՐԵՎԱՆԻ ԼՈՒՐԵՐ

ԳԱՅՂԱԿԱՆ Սահմանադրութե քնն- նութեանը վրայօք ազգային օրէնսդիր ժողովքին մէջ խօսք եղաւ . երեւելի արտեմաբաններ ելան , քննութեան կող- մը խօսեցան . ուրիշ երեւելի ատենա- բաններ ալ ելան քննութեան դէմ խօ- սեցան . և այս խօսքերս քանի մը օր քշէլէն ետքը քուէ ձգելու գալով լար- դը , այն օրը օրէնսդիրներուն խորհրդ- դարանը 724 ատենակալ կային . որ ա- մեն ժամանակ գտնուածներէն շատ էր : Սահմանադրական կանոնները կը պա- հանջեն որ՝ սահմանադրութիւնը փո- խելու կամ չի փոխելու համար խոր- հրդակցութիւն մը ըլլայ նէ , թէ որ փոխուի ըսողներուն համարանքը ամ- բողջ ատենակալներուն չորս մասին ե- ղեքը ըլլան նէ՝ փոխուի . ասկէց քիչ

ըլլան նէ չի փոխուի : Վանուորներուն համարանքին երեք չորրորդը պիտի ընէ 543 . սահմանադրութեան քննութեա- նը կողմը քուէ տուողներուն համարն- քըն ելաւ 446 . քննութեան դէմ կե- ցողներն էին 278 . ուստի սահմանադ- րական կանոնները քննութեան առնե- լու առաջարկութիւնը մերժուեցաւ : Պ. Պաղ առաջարկեց հասարակապե- տութեան պաշտօնեայներուն ընթաց- քին անհաւան ըլլալու քուէ տալ . ո- րովհետեւ՝ կ'ըսէր , ասոնք Վուր Վա- բողնին նախագահութե ժամանակն- երկինքներու համար ձեռնաց տակէ ճա- րեցին քուէից բազմութիւն գումարե- լու . թէպէտ սեղանուն չափ քուէ չե- ղաւ : Այս առաջարկութիւնը ընդու- նուեցաւ . ուստի պետութեան պաշ- տօնեայներն ալ ամենը մէկէն հրաժա- րականին տուին . բայց պետութեան նախագահը չընդունեց . և պաշտօն- ներնուն վրայ մնացին :

Յուլիս 29ին օրէնսդրաց ժողովքը վճռեց որ օգոստոսի 10էն մինչեւ նո- յեմբերի 4 , ժողովարանը գոյուի . և յանձնարարական մնայուն ժողովք դը- րուի : Բացուելէն ետքը սահմանադ- րութեան քննութեանը վրայ պիտի խօ- սուի :

ԳԵՐՄԱՆԻԱ : Սպանիոյի թագաւո- րական խորհրդարանի անդամներէն Պ. Տօնօզը Բորդէս պերճախօս ատենաբա- նը 1849ին նոյն տէրութեան խորհրդ- դարանին մէջ մէկ ընդարձակ ճառ մը խօսած էր . որուն միտքն էր այս , թէ աշխարհքս վերահաս փոփոխութեան ա- զատելու համար հարկ է ուղիղ հա- ւատք սկզբունքը ընդունիլ : Վուր- դէմպերիկ թագաւորը իր երկիրը ըն- կերականներուն և յեղափոխականնե- րուն խռովութենէն և ապստամբու- թենէն ազատելու համար կարեւոր դա- տեց այս ճառը գերմաններէն լեզուի թարգմանել և տպել տալ . և բոլոր թագաւորութեան երկիրը որքան զին- ուորանոցներ և ձմերուկներ կան նէ ա- մենուն ալ խրկեց որ ձրի բաժնուի զօ- րաց մէջ : Եւ գիտնալ պէտք է որ Վուր- դէմպերիկ թագաւորութեան զօրքը գրեթէ ամենն ալ բրօթէսդան են :

— Միջոցները Սպանիայի կառավա- րութիւնը Վուրի գրեթէ ուր տը պաղրութիւնը արդիւնք իբրեւ բարդ- քացուց մէջ խռովութեան սերմանող . սպանիները ժողովեց . և տպագրիչն ալ բանտով և տուգանքով պատժեց :

ԱՌԳԱՆՈՒՄ

Ստոյգ և ճշմարիտ է թէ մարդս որչափ որ սահմանաւոր կենօք կ'ապրի աշխարհքիս մէջ՝ բայց իւր ետեւիւնը պնամահացնելու կը բաղձայ . ուստի կը ջանայ որ աշխուկան խորհրդով այն- պիսի օգտակար գործ գործէ , որ իւր անունը անմահ յիշատակով փստաւո- րի : Այս իղձը ընդհանրապէս առա- քինի մարդոց սիրտը կը յուղէ , բայց զանազան պարագայներով այնպիսի վէճ մտածմունքներէ ակամայ կ'արգելուին : Վասն զի աղբի կամ քաղաքի մը օգ- տաւոր եղած գեղեցիկ խորհուրդ մը խորհիլ և զանի ի գործ դնելու մե- ծագոյն հանձարոյ և խոհմութեան պէտք կ'ըլլայ ըստ ամենայն մասին . ուս- տի գերադանց և վեմ ոգւոյ տէր մարդիկ ընկերակցութեամբ աշխարհ- քիս բնական գեղեցկութեանը վրայ՝ իրենց զարմանալի հանձարովը արուես- տական գեղեցկութիւնը հազցնելու ոչ միայն չեն հոգնիր զանազան դժ- ուարութեանց դէմ , այլ և զիւրին միջոցներ ի գործ կը դնեն , և անընկ- ճելի զօրութեամբ հասարակաց կա- րօտը լեցունելու կարեւոր շինութիւն-

ները հեշտ եղանակաւ կը կատարեն , և մարդկային աղբին երկրաւոր եր- ջանկութիւն և հանգստութիւն ձեռք ձգելու տան , որ գէթ սակաւամեայ կենաց մէջ զուարճալից զգացմամբ օ- րեր անցընեն :

Վասն որչափ որ մարդս աշխա- տութեամբ և ջանիւք իւր կենաց պի- տոյքը շահելու և վայելելու պարտա- ւորեալ է նէ , զայն ասորիւմէն ընելու հնարքներն ալ վեհանքն և մեծագործ անձանց խորհրդով և հանձարովն կը ծագի , որ հասարակաց օգտակար ե- ղած շինութիւն մը կամ մեծ գործ մը յառաջ տանելու համար բարի նպա- տակաւ կ'ընկերանան ու պէտք եղած ծախքը կը հոգան :

Այսօրուան օրս Վերոպոյի բար- քաւաճեալ ազգաց քաղաքներուն հո- յակալ շինութիւնները , բոլոր հա- սարակութիւնը կը վայելէ ուրախ սրը- տիւ , ինչ մեծ դիւրութիւն և յաջո- ղութիւն ունին այն տեղի բնակիչները աղէկ ապրելու , որուն շնորհիւ կը վայելեն , հայրենասէր ընկերութեանց ձգտմբ . եւրոպացի անձանց կամ այն տեղերը ճանապարհորդող մեր աղ- քակիցներուն հարցընենք նէ , քանի քանի հարիւրաւոր ազգօգուտ ընկե- րութիւններու անուն կուտան . որոնց մեծամեծ արդիւնքը կը վայելեն այն ազգերը . ու թէ որ դիտենք այն ըն- կերութեանց առաջին վիճակը՝ որ ըս- կըղնաւորներ են խոխար և անջոր կեր- պով , վերջին վիճակին լիւրջ հարցը տուութեամբ լցուած ու յղիւցած են , և օր քան զօր դրամական կարողու- թիւննին կ'առաւելու , որով այլեւս երեւելի գործերով՝ և զարմանալի ճարտարութեամբ հայրենիքին՝ ծաղ- կեցնելու կը խորհին . ինչ երջանկու- թիւն և անձնդիւրութիւն կը վայե- լեն անոնք , որոնցմէ զուրկ համարեալ են ընկերութեան յարգը չի գիտցող ժողովուրդը :

Սեր աղբն ալ թէպէտ ժամանակէ մը ի վեր բարի օրինակներուն հե- տեւիլը կը սիրէ , ընկերութիւնը ինչ արժէք ունենալը լաւ ճանչնալով . բայց իրեն վիճակին նայելով՝ ամենա- հարկաւոր եղածը ուսումը և կրթու- թիւնը էր , որուն համար զանազան ընկերութիւններ կազմեց ըստ կար- եաց , սակայն ոմանք տեւեցին և ոմանք դադարեցան ալ նէ , աղբը չի կրնար ժխտել ընկերութեանց արդիւնքը և օգուտը :

Ուստի ինչպէս որ յուսով էինք , ներկայ ժամանակիս մէջ ուրիշ նոր և օգտակար ընկերութեանց կազմուիլն ալ տեսնել , ահա մեծ ուրախութեւ և գովութեամբ կը հրատարակեմ պեր- ճապատիւ և վեհալուն Ղեղայիրեան Միւսիկ Վերոպոյի պայծառափայլ ա- նունը , որն որ իւր վեհանունութեամբ և խորախորհուրդ- հանձարովն , ոչ միայն իւր անձնական պատուոյն և ներքին զգացմամբ վայելուչ եղած ա- ռաքինական կատարելութեանց դիտո- ղութեամբ կը շարժի , այլեւ բոլոր անձնական գործերուն ծանր զբաղա- նաց մէջ անգամ ազգայնոց մեծ մա- սին ալ օգնելու և խնամելու նըպա- տակաւ ձեռներեց կ'ըլլայ , և իւր հոգւոյն մէջ հաստատուած մեծագոր- ծական իղձը՝ հասարակոյց օգտակար ընելու կերպով ի գործ դնելու , ահա այս օրերս նորոգ ընկերութի մը կազ- մեց՝ մեծագոր և բարեբաղդ Վերոպոյի Միւսիկ Վերոպոյի Սուրբ Գրիգորի խորհուրդը և անոր հետ զինքն ընկերութեան ծախքով : Այս օրով ընկերութեան պերճափայլ ամբողջին գը- թափիւր բնաւորութեանը և վեհանձ- նական զգացմանը ապացոյց է , որ այն

Պաշտօնի ու խառնակութեան թաղերը բնա-
կող բազմաթիւ աղքատները, տաճիկ,
հայ, յոյն, հրեայ, որչափ դժուարու-
թիւններէ միանգամայն պիտի աղա-
տին, ինչ մեծ դիւրութիւն պիտի ըլ-
լայ անցուցարձի՝ բռնա հովերուն
ժամանակը ծովու վտանգէն ազատ
գտնուելով, մանաւանդ խառնակութեան
նախկին տնտեսական ծախսերը՝ որչափ
օգուտ պիտի ընէ՝ ամեն բանին լաւն
ու գիւրգիւրդ գտնուելով, մէկ խօսք
այս նոր կամուրջին երկու տեղաց ինչ
մեծ բարեաց պատճառ ըլլալը, բնա-
կիւնք անձամբ վայելած աստեղծին գո-
հովութեամբ պիտի պատմեն ի հարկէ.
և երախտագէտ սրտիւ շնորհակալ պի-
տի ըլլան այսպիսի մեծագործ բարե-
րարի անխորձ կենդանութեանը բա-
րեմաղթով՝ և յիշատակը օրհնող ըլլա-
լով:

ԱՇԽԱՏԱՆԿԱՅԻՆ ԱՆՈՒՄ

Ընկերաց առաջ՝ կոստանդնուպոլսեցի
Պետրոսեան գիտնական Պօղոս վար-
դապետին գրած մեծ Հայաստանի ըս-
տորագրութենէն միայն Սիւրբեան և
Երասիմ գետերուն ընթացքին ստու-
րագրութիւնը հրատարակելովք: Հի-
մայ կ'սկսուիք գաւառներուն և քա-
ղաքներուն ստորագրութիւնը հրատա-
րակելու. տեղ տեղ ալ զանց ընե-
լով անանկ խորհրդածութիւնները, որ
կարգադրուեցին ինքնին ալ կրնան ը-
նել:

ՀԱՐԱՊ ԳԱՆԱՌՈՒՄ ԲԱԶՄԱՆՈՒՄԸ

Այս հաշակաւոր գաւառիս գիր-
քնն ու մէջն անցած գետերը բո-
վանդակ գաւառը բնապէս չորս մասն
կը բաժանեն, որ են արեւելեան Հի-
րակ, Երասիմ, Երեւան, Երեւանի
և արեւմտեան Հիւրակ: Սենք ալ ա-
տենք թէ իբրեւ տեղագրութիւն, թէ
իբրեւ գաւառագրութիւն, զատ զատ
հատորագրեմք. տեղ տեղ ալ նորերէն
և հիներէն պատմական տեղեկութիւն
ներ աւելցնելով, ձեռքերնիս հասա-
ծին չափ:

ԱՐԵՎԵԼԵԱՆ ՀԱՐԱՊ

Այս մասը՝ որ մնացած երեք մա-
սանքներէն Սիւրբեան գետով կը
բաժնուի, այս անունով կը յիշեմք.
որովհետեւ մէկալ երեք մասունքնե-
րուն արեւելեան կողմը կ'ընայ, և եր-
կարութիւնը մինչեւ տասն և վեց ժա-
մու ճանապարհ կ'երթայ. մինչեւ որ
Երասիմ և Սիւրբեան գետերը իրար
խառնուելով անկիւն մը կը ձեւացը-
նեն, և անկէջ որպէս թէ ձեռք ձեռ-
քի բռնած գէպ ի Սարտարապատ
կ'երթան:

Ատեն մը այս երկիրը ուսուց և օս-
մանեանց երկիրներուն մէջ սահմանա-
գրուի էր. և անդադար պատերազ-
մներէն և իշխողներուն հարստահարու-
թենէն և գողերուն յարձակումներէն
անչէն անապատի պէս մնացեր էր:
Ուստի Երեւան քաղաքը նստող պար-
սիկ խանին գէմ պատերազմ բացա-
նէ՝ իր պատերազմական գործողու-
թիւններուն համար այս տեղիս տի-
րեց 1803 թուին. և պատերազմը դա-
դարեւէն ետքն ալ ուսուց և ձեռք մը
նայ: Յիւրակի այս երկիրս ամայի մը
նայ մինչև 1827. բայց յուր և Բամբ-
կաձոր, Երասիմ և Գեղարքունի գա-
ւառներուն շատ օգուտ ըրաւ. որով
հետեւ Երասիմ երկիրը և Երասիմ
բնակող գող լեզիներուն և անոնց
հետ մէկ տեղ գողութեան և գերի
բռնելու պտտողներուն սանձ մը ե-
ղաւ. որով ասորիէն անդին փախը-
տական հոն գալու սկսեան. սակայն
բնակութիւննին հոն հաստատուելու
տակաւին չէին համարձակեր:

Այս երկայնաձիգ կտորին արեւել-
եան կողմէն է Երասիմ գաւառը և
Երասիմ լեռը. և իւրերես և ամայի
տեղերուն կողմերէն ալ Երասիմ:
Հարաւ կողմէն է Կողբ, որից Երասիմ
գետով կը զատուի: Երեւանի կող-
մէն է Երեւան երեք մասը և Կէօզ.
և հիւսիսային կողմն է Բամբկաձոր և
Երասիմ:

Երասիմ գետը: Երասիմ գետը
ձեռքն իբէն ալ, ուսուց ձեռքը անց-
նելէն ետքն ալ. ատեն մը Կիւմիւր-
կ'ըլլար. մէկ հասարակ և անորո բերդ-
մը ունէր և փլուրած եկեղեցի մը, ու-
րուն մէկ կողմին պատը տակաւին իջ-
կենայ. եօթանասունի չափ. տուն կար
մէջը. և որովհետեւ ինքնին գիւղի
պէս բան մըն էր, յայտնի է որ իրեն
կցորդ գիւղ ալ չունէր:

Երասիմ երեւելիներուն հետ քանի
մը հոգի ալ Երեւանում և Պայազիտ
քաղաքներէն խառնուելով այս տեղերս
գիտելու ելան. և քաղաք չինելու շատ
յարմար տեղ գտան. Սիւրբեան գե-
տէն կէս ժամու չափ հեռու, մէկ
բարձրիկէլ բլուրով մը անկէջ զատուած
ըլլալով. տեղը բաւական ընդարձա-
կութեամբ դաշտավայր. որ կողմը փո-
րեմ առատ ջուր կ'ըլլէ, որ առուի
պէս վազելով բանջարոյ (զափաւաթի)
և առուուտից (եօնձայի) պարտէզ-
ները կը ընէ:

Երասիմ ետեւէ ետեւ ձամբորդ-
ներով և բուն բնակիչներով ծագիլ
սկսաւ: Երեւան անդին եկող գաղ-
թականները գաւառին ընդարձակու-
թիւնը լեցուցին. և քաղաքին մէջ չի
սրըմելով չորս կողմը գիւղերը շատ
ցուցին: Օգուշարանը (քարանդինը)
հոն շինուեցաւ. որով ձամբորդները
հարկաւ չէ թէ միայն քաղաքէն պիտի
անցնին, այլ մէկ երկու օր մըն ալ քա-
ղաքը պիտի մնան:

Երասիմ քաղաքը անմիջապէս գե-
տին եզրը չինէր, որ գէպ ի վեր և
գէպ ի վար էփ աղէկ երկայնութիւն
ունի, բայց ստանկ չունէր. քանի մը
պատճառ կար: Երեւան քաղաքին
արեւու գէմ չէր: Երեւան գէտին
անդիւր կողմէն փախ կ'ըլլար: Երեւան
գետին լայնութիւնը գէպ ի վեր կը
նեղնայ. և առուուները այն նեղու-
ցէն ձագառէ (խուռիէ) փչածի պէս
ցուրտ հով մը կը փչէ. որ կանուխ
եղուններուն հիւսնագութիւն և եր-
բեմ ալ մահ կը բերէ: Երեւան աստի
և ուրիշ աստից պէս մտածութիւն
ներ քաղաքը հոն չինէր թուլ չտուին:

Երասիմ շինուելու սկսած ատե-
նը ուղղութիւնը կայսերական գանձէն
փոխ ստակ ալ առին. բայց ետքը ու-
սայ կայսրը շահն ալ դրամագրուին
ալ մէկէն շնորհեց: Տուրքերուն ձեւն
ու չափը կառավարութեան կողմէն
տրուեցաւ. փողոցները ուղղափոխ ըն-
դարձակ ձգուեցան. որով Հայաստա-
նի մէջ Երեւանի ձեւով հայակապ գե-
ղեցիկ մէկ քաղաք մը եղաւ: Եւ որով
հետեւ քարերուն տեղը մօտ էր, և
քարերը առատ, և Հոռոմսի վան-
քին քարերուն պէս գիւրաւ կը բան-
վէր. մէկ գիւն հիմունքը գրին. մէկ
գիւն ալ Սողանը և Երասիմ լեռ-
ներէն շէնքերուն պէտք ըլլալու գե-
րաններն ալ բերին գիւղեցին. որ այն
ատենը մաքուր ծանրութիւն ալ չկար:
Երեւան բանեցան. քիչ օրուան մէջ
պէտքի չափ տուն, խանութ, և պան-
դոններ շինեցին. և բնակութիւննին

հոն հաստատուեցին:
Երեւան 1834 թ. բերդին շէնքին հիմ-
նարկութիւնն եղաւ. որուն համար
Թագաւորական գանձէն անհամար
դրամ եկաւ, և գաղթականներուն շա-
տը այս գործոյս վրայ շինուածապէս
կամ դրագիր կամ գործաւոր ըլլալով
ստակ վատուեցան. որով քաղաքին
մէջ առուտունը ալ առաջ երթալ ըս-
կրաւ: Եւ այն ատենը քաղաքը ուսուց
կայսեր ժառանգ որդւոյն Ղեքսանդ-
րի անունովը Ղեքսանդրուպոլիս ըս-
ուեցաւ:

Այս ընդարձակ ամուր և գեղեցիկ
բերդը, որ ձուլած ու հոն բերած
դրուած կը նմանի. քաղաքին վրայ կը
նայի. և Երեւան քաղաքին կողմէն ասոր
բարձր մասունքները միայն կ'երեւին.
բոլորը խորունկ և լայն խրամ (խան-
տէք) փորուած է. մէկ գուռ մը ու-
նի միայն: Ուսուց եկեղեցին բեր-
դին մէջ տեղն է խաչածեւ. գմբէթը
բոլորակաւոր. բայց Հայաստանի հին
շէնքերուն սովորականին պէս՝ սրա-
ծայր չէ. աւելի Կոստանդնուպոլսոյ
միլիթներուն գմբէթին ձեւովն է,
վրան երկաթ թիթեղով (թէնէքէտով)
պատած. որուն գոյնը հեռուէն տախ-
տակածեւ ձուլած կապար (խուրչին)
կը նմանի:

Երեւան մէջ ընդարձակ հրապա-
րակներէն և սրահներէն զատ՝ զէնք
պահելու յատկացեալ քարուկիր և վե-
րան կամարածեւ գոցուած տեղեր
կան: Երեւան պատով և կամարով
բաժնուած 36 հատ զատ զատ սեն-
եակներ կան. ամեն մէկը զատ դուռ
ունի. պատուհաններն ալ ապակիով
զարդարուած են. և աստից վառօդ
պահելու սենեակներն են: Եւ մէկ
կին դրանն առաջը գիւղից ցերեկ կար-
գաւ փոխուելով պահպաններ կը կե-
նան զբաղուեցան համար: Պարտ-
պիսի վրայ գեղեցիկ և զարմանալի կար-
գով շարուած 200 հատ թնդանօդ
կան. զորաց կրթութեան համար տե-
ղէ տեղ փոխուելու թնդանօդները
վարն են: Հատ ալ ուսմը (կիւլլէ)
կայ: Ստանուոր հրացաններուն (սիւն
կիւլլէ թիւֆէններուն) կամարակապ
պահպաններն ալ աղուոր են. ուրիշ
զինուորական գործիք և պիտոյք ալ
հոն պատրաստ կը կենան: Յորեքով և
գարիով լեցուն ամբարանոցին շէնքն
ալ ահաւոր է. երկայն, և կամարնե-
րով իրարմէ բաժնուած. եօթն դուռ
ունի. և մէջի պաշարը բոլոր բնակ-
չայր կրնան մինչեւ քսան տարի օգ-
տել, և չաւրուիր: Վեց հարիւրի
չափ ընդարձակ սենեակներ ունի. ու-
րոյ մէջ տասն հազար հոգի կրնան բո-
վանդակիլ. թէպէտ հիմա սովորաբար
4000 հոգի կը գտնուին: Երեւանի
(գեղապետը) հոս կը նստի. որ իրեն
առանձին մեծաշէն և գեղեցիկ բնա-
կարան ունի: Այս տեղիս զօրքը ա-
մուր զով և հովիտ տեղեր ելելու
կարօտ չեն, ինչպէս որ Երեւանու
զօրքը կարօտ են, օդոյն գէշութեանը
համար, որ Երեւանու բերդը սրա-
հելու միայն քանի մը հոգի կը մնան,
անոնք ալ հոն մնալուն տրուած կը-
նեն: Օրինուորական հիւանդանոց մըն
ալ կայ ամեն հարկաւոր եղած բանե-
րովը:

Երեւան խրամին միւս կողմը և
քիչ մը հեռու՝ մէկ ուրիշ քաղաքն
ամուր շինուածք մը կայ աշտարակի
ձեւով. դրունքն ու պատուհանները
երկաթեղէն: Երկայն յանգաւորներուն
բանտն է:

Պիտի շարունակութիւն:

1. Գեղարքունի գաւառին վրայ ետքը ընդարձակու-
րէն պիտի գրեմք:
2. Երեւան գաւառը Երեւանու քովն է. ասոր
հիւսիսային կողմն է Երասիմ. արեւելեան կողմն է
Գեղարքունիին. ծաղկունեաց ձոր բռնուած գո-
ւառը: Գոյնն և հինգի չափ գիւղեր ունի. և ա-

մենուն վրայ կ'ընէ Կարբի կամ Կիւր-
ճուրճ (գաւառագրութիւն): Այս լեռնան մէջ
պղնձի հանք ալ գտնուեցաւ, որ միւս մասէն
կ'ընեն. կիւրքարի (մերմերի) հանք ալ կայ:
3. Երեւան լեռնի ճիւղ բարձրութիւնը չի կր-
ցանք գիտնալ. բայց տեղը Երեւանի միւս
վարդապետներուն մէջը պատմեց որ այս լեռնը
պիտի բարձր գագաթը ելեր է. և հոն երեսը
գետինը գնելով գիտեր է որ Մասիսի կենտն ա-
ւելի է ասոր բարձրութիւնը: Մասիսի բարձ-
րութիւնն է 19760 աշտարակական քայլ. և
որ ալ բարձրութիւն կրնանք տալ 11,000 քայլ.
անանկ որ ասոր գագաթը Մասիս լեռնի միւս
միւսով ծածկուած մասին վարի ծայրին հաւա-
տարի. որովհետեւ ամուր ասոր գագաթինը գե-
րայ գտնուած միւսերն ալ կը հայն: Երեւան
ձու գագաթը մէկ պղտիկ լեռ մըն ալ կայ:
4. Հայաստանի ամեն հին եկեղեցիներուն կաթո-
ղիկները մինչեւ կէսը բոլորակաւոր և անկէջ
վեր ժողովրդ կ'ըլլէ անանկ որ վեր կողմը սե-
րածայր կ'ըլլայ. որ աչքերնիս ասանկ ձեւի վար-
ժած չըլլալով շատ գեղեցիկ չերեւիր: Եւ ալ չի
հաւանցայ. և չի հաւանցայ այն տեղացիներուն
մէկուն յայտնելով պատմական լեզուի որ, սուրբ
Լուսաւորդին տեսած լուսանկար հրաշքի ձեւը.
որով սուրբ Երեւանի շէնք, ասանկ էր. անոր
համար մեր այս ձեւը կը յարգեմք: Եւս վրայ
հետաքրքրութիւն շարժելով Ստանդարդի
պատմութիւնը կարգադր. բայց անոր ստորագ-
րութիւնը աստից սրածայր գմբէթէն շատ տար-
բեր գտայ:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄՕՌՄՕՆԵՐՈՒՄ ԱՐԱՑ

ՆԱԽԱԿ:

(Հարաւայտ-Երեւան և մեր)

Այս կարգադրութիւններն իտա-
կաւին ի գործ դրուած չեն. որովհե-
տեւ այս նոր գեղանկ այս ձեւով անա-
մէջ բոլոր աշխարհքէ զատուած էր:
Երեւան խուրճը կարող եղաւ ապրիլ
8ին Տեղեկէ գաւառ, և մայիս 27ին
Սէն Լուի (հասաւ: Այս կերպով ի-
մացուեցաւ որ Սիւրբեան առաջին աղ-
գային ժողովքը գուժարեւր է գեկտեմ
բեր 2ին. և Պրայնկէմ Լուսի կառա-
վարին իրկած պաշտօնական թուղթը
հոն կարգադրուեց է: Այս թղթով
մէջ գաղթականութեան ներկայ և ա-
պագայ վիճակը շատ աղուոր և համո-
զի կերպով ստորագրուած են. որպէս
զի Երեւանի ստորագրուած են. որպէս
մը քաղաք: Եւս պատմութիւն նայելով
երկաթի և ամուրի հանքերը կը բա-
նին. բուրդ մանրու և գործելու գոր-
ծարաններուն բանն առաջ երթալու
վրայ է. բուրդի (չեօմէկճի) և դա-
նակ շինողներու արուեստները բանե-
լու սկսած են: Ժողովքը հաւանու-
թիւն տուած է որ մէկ երկաթուղի
մը շինուի մինչեւ քարերու հանքը՝ որ
քաղաքին շինութեանը նիւթ կուտան.
և ասիկայ՝ մինչեւ Բալիֆօնիա եր-
թալու երկաթ ձամբու մը առաջին
ճիւղը պիտի ըլլայ: Կառավարիչը այս
նամակին մէջ մեծապէս կը պատուիրէ
ձակեղեղ կամ բանձարի մշակուիլ.
որ այն երկիրը ինքնին կը բուսնի
շատ գերազանց կ'ըլլայ: Եւ յուսայ որ
քիչ մը ժամանակ անցնելէն ետքը այն
գաւառը շաքարի պէս պիտուական
բան մը ստանալու համար դուրսի
երկիրներն ստակ իրկելու չի սարա-
ւորուիր: Մէկ բաղնիք մը շինուած է,
հանքային տաք ջուրերը հոն վազցնե-
լու համար, որ երկաթի հանքի հետ
հաղորդակցութիւն ունենալով պէտք
է որ այս յատկութեամբ բազմաթիւ
հիւանդութիւններու գեղ ըլլան:
Բաղնիքն 100 փարախ մը հեռու
մէկ գաղթականութիւն մը հաստա-
տուած է երկաթի հանքերը հանելու
և բանելու համար. ուրիշ գաղթա-
կանութիւն մըն ալ ձամբայ եղած է

